

PIERRE BOURDIEU • Devlet Üzerine

PIERRE BOURDIEU (1930-2002), 20. yüzyılın en etkin düşünürleri arasında yer alan, neoliberalizm karşısı küresel hareketin öncü fikir insanlarından biridir. École des Hautes en Sciences Sociales ve Collège de France'da ders verdi. *Avrupa Sosyoloji Merkezi*'ni, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* dergisini ve *Raisons d'agir* yayınevini yönetti. Sosyoloji ve antropoloji alanında pek çok klasik eserin yazarıdır.

Türkçeye çevrilmiş diğer eserleri: (Jean-Claude Passeron'la) *Les Héritiers: les étudiants et la culture*, 1964 [Varisler: Öğrenciler ve Kültür, Heretik Yay.]; (Alain Dardel ile) *L'Amour de l'art: Les musées et leur public*, 1966 [Sanat Sevdası, Metis]; (Jean-Claude Passeron'la) *La reproduction: Éléments d'une théorie du système d'enseignement*, 1970 [Yeniden Üretim, Heretik Yay.]; *Choses dites*, 1987 [Seçilmiş Metinler, Heretik Yay.]; *Les règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*, 1992 [Sanatın Kuralları, YKY]; (Loïc Wacquant'la) *Réponses: pour une anthropologie réflexive*, 1992 [Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, İletişim Yay.]; *Les raisons pratiques: sur la théorie de l'action*, 1994 [Pratik Nedenler, Hil Yay.]; *Les usages sociaux de la science. Pour une sociologie clinique du champ scientifique*, 1997 [Bilimin Toplumsal Kullanımı, Heretik Yay.]; *Contre-feux*, 1998 [Karşı Ateşler, YKY]; *La domination masculine*, 1998 [Eril Tahakküm, Bağlam Yay.]; *Le Bal des célibataires. Crise de la société paysanne en Béarn*, 2002 [Bekârlar Balosu, Dost Yay.]; *Esquisse pour une auto-analyse*, 2004 [Bir Otoanaliz İçin Taslak, Bağlam Yay.]; (Roger Chartier ile), *Le sociologue et l'historien*, 2010 [Sosyolog ve Tarihçi, Açılım Kitap].

Sur L'État. Cours au Collège de France (1989-1992)

© 2012 Éditions Raison d'Agir / Éditions du Seuil

İletişim Yayınları 2177 • Politika Dizisi 133

ISBN-13: 978-975-05-1783-9

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Melike Işık Durmaz

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnu Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZIN Birhan Koçak

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

PIERRE BOURDIEU

Devlet Üzerine

Collège de France Dersleri
(1989-1992)

Sur l'Etat

Cours au Collège de France (1989-1992)

ÇEVİREN Aslı Sümer

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLERİN NOTU	11
------------------------	----

1989-1990

18 Ocak 1990	17
Düşünülemez Bir Nesne	17
Tarafsız Mekân Olarak Devlet	18
Marksist Gelenek	19
Takvim ve Zamansallığın Yapısı	22
Devlet Kategorileri	25
Devlet Edimleri	26
Müstakil Ev Piyasası ve Devlet	30
Konut Meselesi İçin Oluşturulan Barre Komisyonu	33
25 Ocak 1990	41
Teori ve Ampiri	41
Devlet Komisyonları ve Mizansenler	42
Kamusal Meselelerin Toplumsal İnşası	45
Bakış Açılarının Bakış Açısı Olarak Devlet	46
Resmî Evlilik	47
Teori ve Teori Etkileri	49
“Devlet” Kelimesinin İki Anlamı	50
Tikeli Evrensele Dönüştürmek	52
Obsequium	54
“Örgütlü İtimat” Olarak Kurumlar	56

Devletin Oluşumu: Teşebbüsün Güçlükleri	58
Sosyoloji Araştırmaları Eğitime Dair Parantez	59
Devlet ve Sosyolog	60
1 Şubat 1990	65
Resmî Olan'ın Retoriği	65
Kamusal ve Resmî	70
Evensel Öteki ve Sansür	75
“Sanatkâr Yasa Koyucu”	77
Kamusal Söylemin Oluşumu	78
Kamusal Söylem ve Biçimlendirme	82
Kamuoyu	85
8 Şubat 1990	89
Sembolik Kaynakların Yoğunlaşması	89
Franz Kafka'nın Sosyolojik Okuması	92
İmkânsız Bir Araştırma Programı	94
Tarih ve Sosyoloji	96
Shmuel Noah Eisenstadt: <i>İmparatorlukların Siyasal Sistemleri</i>	98
Perry Anderson'ın İki Kitabı	104
Barrington Moore'a Göre “Üç Güzergâh” Meselesi	108
15 Şubat 1990	111
Resmî ve Özel	111
Sosyoloji ve Tarih: Genetik Yapısalcılık	114
Devletin Genetik Tarihi	119
Oyun ve Alan	122
Anakronizm ve Nominallik Yanılsaması	126
Devletin İki Çehresi	127

1990-1991

10 Ocak 1991	133
Tarihsel Yaklaşım ve Genetik Yaklaşım	133
Araştırma Stratejisi	136
Konut Politikası	139
Yapısal İlişkiler ve Etkileşimler	140
Kurumsallaşmanın Bir Etkisi: Aşıkârlık	143
“İmdi” Etkisi ve Mümkünlerin Kapanması	146
Mümkünler Uzamı	147
İmla Örneği	149

17 Ocak 1991	153
Dersin Seyrine Dair Hatırlatma.....	153
Devlet Kelimesinin İki Anlamı: İdare-Devlet, Ülke-Devlet.....	154
Epistemolojik Engel Olarak Tarihsel Çalışmaların Disiplinlere Bölünmüşlüğü.....	156
Devletin Oluşumuna Dair Modeller, 1: Norbert Elias.....	159
Devletin Oluşumuna Dair Modeller, 2: Charles Tilly.....	164
24 Ocak 1991	169
Bir Soruya Cevap: Yapısal Baskı Altında İcat Kavramı.....	169
Devletin Oluşumuna Dair Modeller, 3: Philip Corrigan ve Derek Sayer.....	174
İngiltere'nin Örnek Niteliğindeki Tikelliği: İktisadi Modernleşme ve Kültürel Arkaiklikler.....	180
31 Ocak 1991	185
Sorulara Cevaplar.....	185
Kültürel Arkaizmler ve Ekonomik Dönüşümler.....	186
Kültür ve Ulusal Birlik: Japonya Örneği.....	189
Bürokrasi ve Kültürel Bütünleşme.....	192
Ulusal Birlik ve Kültürel Tahakküm.....	194
7 Şubat 1991	199
Devlet İktidarı Çözümlemesinin Teorik Temelleri.....	199
Sembolik İktidar: Güç ve Anlam İlişkileri.....	200
Sınıflandırma Esaslarının Üreticisi Olarak Devlet.....	202
İnanç Etkisi ve Bilişsel Yapılar.....	204
Devletin Sembolik Sistemlerinin Tutarlılık Etkisi.....	207
Devletin Bir İnşası: Ders Saatleri Uygulaması.....	210
<i>Doxa</i> Üreticileri.....	211
14 Şubat 1991	215
Sosyoloji: Egzoterik Görünüşlü Ezoterik Bir Bilim.....	215
Profesyoneller ve Hariçtekiler.....	218
Devletin Toplumsal Düzeni Yapılandırması.....	222
<i>Doxa</i> , Ortodoksi, Heterodoksi.....	224
Özelin Kamusal Dönüşümü: Avrupa'da Modern Devletin Ortaya Çıkışı.....	226
21 Şubat 1991	231
Devletin Oluşum ve Ortaya Çıkış Mantiği: Sembolik Sermaye.....	231
Sermayenin Yoğunlaşma Sürecinin Aşamaları.....	234
Hanedan Devleti.....	237
Devlet: İktidarların Üstündeki İktidar.....	239
Sermaye Türlerinin Yoğunlaşması ve Yitirilmesi: Fiziksel Güç Sermayesi Örneği.....	240
Merkezi Bir Ekonomik Sermayenin Oluşturulması ve Özerk Ekonomik Uzamın İnşası.....	243

7 Mart 1991	249
Sorulara Cevaplar: Konformizm ve Mutabakat	249
Sermaye Türlerinin Yoğunlaşma Süreci: Direnişler	250
Hukuk Piyasasının Birleşmesi	253
Evensellikte Çıkarın Tesisi	255
Devletin Bakış Açısı ve Totalleştirme: Bilgi Sermayesi	257
Kültürel Sermayenin Yoğunlaşması ve Ulusal İnşa	260
“Doğal Soylular” ve Devlet Soyluları	261
14 Mart 1991	267
Ara Söz: Entelektüel Alanda Bir Darbe	267
Devletin İki Çehresi: Tahakküm ve Bütünleşme	269
<i>Jus loci</i> ve <i>Jus sanguinis</i>	271
Sembolik Mallar Piyasasının Birleşmesi	273
Kültürel Alan-Dinsel Alan Analogisi	277

1991-1992

3 Ekim 1991	285
Hanedan Devletinin Geçirdiği Değişimlere Dair Bir Model	285
Yeniden Üretim Stratejileri Kavramı	287
Yeniden Üretim Stratejileri Sistemi	291
Yeniden Üretim Stratejileri İşığında Hanedan Devleti	293
“Kralın Evi”	296
Hanedan Devletinin Hukuki ve Pratik Mantığı	298
Bir Sonraki Dersin Hedefleri	300
10 Ekim 1991	301
Tarihsel Finalizme Karşı Hane Modeli	301
Devlet Üzerine Yapılan Tarihsel Araştırmanın Hedefleri	307
Hanedan Devletinin Çelişkileri	311
Üçlü Bir Yapı	314
24 Ekim 1991	317
Dersin Mantığına Genel Bir Bakış	317
Aile Tipi Yeniden Üretim ve Devlet Tipi Yeniden Üretim	318
Siyasi Düşünce Tarihine Dair Ara Söz	322
Devletin İnşa Sürecinde Hukukçuların Tarihsel Faaliyeti	324
İktidarın Farklılaşması ve Yapısal Yozlaşma: Ekonomik Bir Model	327

7 Kasım 1991	333
Girizgâh: Sosyal Bilimlerde İletişimin Zorlukları.....	333
Çin’de Kurumsallaşmış Yozlaşma Örneği, 1: Alt Bürokratların Muğlak Gücü.....	336
Çin’de Kurumsallaşmış Yozlaşma Örneği, 2: “Namuslular”.....	339
Çin’de Kurumsallaşmış Yozlaşma Örneği, 3: İkili Oyun ve İkili Ben.....	342
Bürokratik Uzamın Oluşumu ve Kamunun İcadı.....	345
14 Kasım 1991	349
Cumhuriyetin ve Ulusun İnşası.....	349
Bir İngiliz Anayasa Hukuku İncelemesi Işığında Kamunun Oluşturulması.....	351
Kraliyet Mühürlerinin Kullanımı: Teminat Zincirleri.....	356
21 Kasım 1991	363
Kamusal/Özel Karşıtlığına Dair Bir Soruya Cevap.....	363
Özelen Kamusala Dönüşmesi: Çizgisel Olmayan Bir Süreç.....	364
İktidar Üst-Alanının Oluşumu: Hanedanlık ve Bürokrasi Otoritelerinin Farklılaşması ve Kopuşu.....	367
Fransız Devrimi Üzerine Bir Araştırma Programı.....	370
Hukuk Esasına Karşı Hanedan Esası, Adalet Divanları Örneği.....	372
Metodolojik Ara Söz: Siyasal Teorilerin Mutfağı.....	375
Sembolik İktidar Mücadelesi Olarak Hukuk Mücadeleleri.....	377
Hukukçuların Üç Çelişkisi.....	380
28 Kasım 1991	383
Mücadele Konusu Olarak Tarih.....	383
Hukuk Alanı: Tarihsel Bir Yaklaşım.....	385
Görevler ve Memurlar.....	390
<i>Fictio Juris</i> Olarak Devlet.....	391
Dil Sermayesi ve Pratiğe Hâkimiyet Olarak Hukuk Sermayesi.....	393
Kilise Karşısında Hukukçular: Mesleki Zümrenin Özerkleşmesi.....	395
Reform, Jansenizm ve Yasacılık.....	398
Kamu: Emsalsiz ve Sürekli Oluş Halinde Bir Gerçeklik.....	400
5 Aralık 1991	403
Siyasal Düşüncelerin ve Devletin Toplumsal Tarihi İçin Öneri.....	403
Çıkarırsızlıkta Çıkarı Olmak.....	406
Hukukçular ve Evrensel.....	407
Fransız Devrimi Meselesi (Yanlış-meselesi).....	410
Devlet ve Ulus.....	411
“Sivil Din” Olarak Devlet.....	414
Milliyet ve Yurttaşlık: Fransız ve Alman Modeli Karşıtlığı.....	415
Siyaset Tartışmasında Bilinçdişi ve Çıkar Mücadeleleri.....	418

12 Aralık 1991	421
Siyasal Uzamın İnşası: Parlamenter Oyun	421
Ara Söz: Yeni Siyasi Oyunda Televizyon	422
Kâğıt Üstünde Devletten Reel Devlete	423
Ezilenlerin Ehlileştirilmesi: Disiplin ve Filantropi Diyalektiği	426
Devlet İnşasının Teorik Boyutu	430
Bir Sonuç İçin Sorular	434

Ekler

Collège de France Yıllığında Çıkmış Ders Özetleri	443
1989-1990	443
1990-1991	444
1991-1992	446
Devlet Üzerine Dersin Pierre Bourdieu Külliyyatı İçindeki Yeri	449
<i>KAYNAKÇA</i>	455
<i>KİŞİ ADLARI DİZİNİ</i>	475
<i>KAVRAMLAR DİZİNİ</i>	481

EDİTÖRLERİN NOTU

Pierre Bourdieu'nün *Collège de France*'da verdiği dersleri yayına hazırlamak bazı editoryal tercihleri gerekli kılıyor. Bu dersler yazılı metinlerin, sözlü yorumların, [Bourdieu'nün] seçtiği yöntem ve bu yöntemi aktarma koşulları hakkında az çok doğaçlama bazı fikir yürütmelerin iç içe geçmesinden oluşuyor. Derslerin malzemelerini de el yazısı notlar, konferanslardan seçme parçalar ile kitapların ve fotokopilerin kenarlarına alınmış küçük notlar oluşturuyor. Pierre Bourdieu'nün *Collège de France*'ın büyük amfisinde hem kalabalık hem de oldukça farklı bir dinleyici kitlesi karşısında verdiği derslerin nasıl karşılandığına dair gözlemleri,¹ bu derslerin sadece ardında kalan yazılı versiyonlarına indirgenemeyeceğini gösteriyor. Zira derslerin dinleyici tepkilerine göre beklenmedik bir gidişata sürüklenmediğini gördük.

Tarafsızlık ve yazara biçimsel sadakat açısından dersin tamamının kelimesi kelimesine, kaba bir transkripsiyonunu yapmak tercih edilebilirdi. Ancak sözlü ifadeleri oldukları haliyle yazıya geçirmek, söz konusu ifadelerin hususiyetlerini, yani her bir ders sırasında devreye giren tüm bir pedagojik faaliyeti muhafaza etmeye yeterli değildir. Ayrıca, transkripsiyonları üzerinde hayli çalışılmış olan ve bazen bilimsel dergilerde yayınlanmak üzere makaleye dönüştürmek için elden geçirilen bazı derslerde de görebildiğimiz üzere, derste anlatılan metin ile “yayımlanmış” metin arasında farklar vardır. Aslında [Bourdieu'nün] derslerde açıkça tercih ettiği biçim, bir araştırmanın sonuçlarının tasnif edilip düzenlenmiş yazılı sunumundan ziyade bilimsel keşif mantığına daha yakındır.

1 Bkz. aşağıda, s. 143, 155, 217 ve 335.

Editörlerin elbette yazarın ölümünden sonra onun yerine geçip, verdiği derslerden yola çıkarak hayata geçireceği kitabı onun yerine yazmaları imkânsız olsa da, sunumun sözelliğine has özelliklerin en iyi şekilde muhafaza edilmesine gayret edebilirler – ki bunun anlamı, söz konusu özelliklerin fark edilebilmesi ve hissedilmesi, transkripsiyona özgü etkilerin ise bilakis, olabildiğince azaltılmasıdır. Editörler, aynı zamanda, yazarın kendi tasarlayacağıının yerini almaksızın bu yayının hedeflediği güç ve faydaya ulaşmasını temin etmelidirler. Bunun yanı sıra, transkripsiyon iki tuzaktan; literalizmden ve edebilikten sakınmalıdır. P. Bourdieu ne dediğinin anlaşılabilmesi için daima yazdıklarına başvurulmasını salık vermişse de,² hem yanlış anlaşılmalara giderek hem de tartışmayı ve tanıtlamayı devam ettirmek için, büyük ölçüde kendisini anladığını bildiği bir kitlenin önündeki sözlü katkılardan ve bunların tanıdığı ifade özgürlüğünden de istifade ederdi.

P. Bourdieu *La Misère du Monde*'daki [*Dünyanın Sefaleti*] “Yazının riskleri” başlığını taşıyan bir bölümde sözlü hitaptan yazılı metne geçişi “gerçek bir tercüme, hatta bir yorumlama”³ şeklinde tasvir eder. “Basit bir noktalama işareti, bir virgölün yeri bile tüm bir cümlemin anlamını değiştirebilir” diye hatırlatır. Yani derslerin yayımlanması çabası, birbirine zıt ancak çelişkili olmayan iki gerekliliği bağdaştırmaya çalışmaktadır: [aslına] sadakat ve okunabilirlik. Bu noktada, her transkripsiyona (ve daha genel olarak her tür malzeme değişimine) içkin olan kaçınılmaz “sadakatsizlikler”, hiç şüphesiz P. Bourdieu'nün incelediği mülakatlarda olduğu gibi, onun kendi deyişiyle “gerçek bir sadakatin koşulu”dur.

Collège de France derslerinin transkripsiyonunda, P. Bourdieu'nün yayınlamış olduğu konferans veya seminerlerinin kayıtlarını gözden geçirirken bizzat uyguladığı düzene riayet edildi: üsluba dair ufak düzeltmeler ve sözlü hitabın tortularının (nidalar, tekrarlar vb.) törpülenmesi gibi. Bazı belirsizlikler ya da hatalı ifadeler ise düzeltildi. Konu dışı ifadeler, bahsedilmekte olan temaya dairlerse tire içinde verildi; muhakemeden bir kopuş teşkil ettikleri durumda paranteze alındı ve çok uzun olduklarında, yepyeni bir bölümün konusu olabildiler. Bölüm ve paragraf ayrımları, ara başlıklar, referansları belirten notlar ve göndermelerin yanı sıra tematik ve kavramsal dizin de editörlere aittir. Sayfa altında dipnotla verilmiş kaynakça atıfları P. Bourdieu'ye ait olup, yeterli bilgi ihtiva etmedikleri hallerde tamamlandı. Söylemin anlaşılabilirliğini desteklemek amacıyla bunlara ek açıklamalar, göndermeler, mülhazayı iletici nitelikteki metinlere açık veya üstü örtülü atıflar eklendi. Okuyucu, P. Bourdieu'nün ders esnasında faydalandığı ve

2 Pierre Bourdieu, “Prologue”, *Questions de sociologie*, Minuit, Paris, 1984, s. 7.

3 Pierre Bourdieu, “Comprendre”, P. Bourdieu (der.), *La Misère du monde* içinde, Seuil, Paris, “Points”, 1998 [1993], s. 1416-1419.

çalışma notlarının yanı sıra çok sayıdaki okuma notundan yola çıkılarak bir araya getirilen makale, kitap ve belge listesine eklerde ulaşabilir.

Bu derslerin içeriğinin bir kısmı sonradan, bizzat Pierre Bourdieu tarafından elden geçirilerek makale veya kitap bölümü olarak basılmıştı. Bu durumlar her seferinde belirtildi. Dersin bütünü, *Collège de France* yıllığında yayımlanmış ders özetleri takip etmektedir.

Collège de France bünyesinde verilen derslerinin basımına, devlet üzerine üç yıl süren derslerle başlanmasının sebebi, elinizdeki cildin sonundaki “Dersin P. Bourdieu Külliyyatı İçindeki Yeri” başlığında da görüleceği gibi,⁴ P. Bourdieu sosyolojisinin inşasında son derece merkezî olan ama nadiren öyle algılanan bir konunun söz konusu olmasındandır. Önümüzdeki yıllarda hazırlanacak ciltler, tüm derslerin bağımsız sorunsallara sahip kitaplar şeklinde yayımlanması sürecini tamamlayacaktır.*

* * *

Editörler, dersin bazı bölümlerinin aydınlatılmasını sağlayan kıymetli bilgilendirmeleri için Gabrielle Balazs, Jérôme Bourdieu, Pascale Casanova, Christophe Charle, Olivier Christin, Yvette Delsaut, Paul Lagneau-Ymonet, Gilles L'Hôte, Pierre Rimbert ve Gisèle Sapiro'ya ve özellikle de dikkatli okuması için Loïc Wacquant'a teşekkürlerini sunar.

PATRICK CHAMPAGNE, REMI LENOIR,
FRANCK POUPEAU, MARIE-CHRISTINE RIVIÈRE

---

4 Bkz aşağıda s. 449-454.

(*) *Collège de France* derslerinin ikinci cildi, *Manet: Sembolik bir devrim* başlığıyla 2003 yılında yayımlandı. *Manet, Une révolution symbolique: Cours au collège de France (1998-2000) suivis d'un manuscrit inachevé de Pierre et Marie-Claire Bourdieu*, 2013, Raisons d'Agir-Seuil – ç.n.

1989-1990

Düşünülemez Bir Nesne

Devleti incelemek söz konusu olduğunda, Durkheim'ın kullandığı anlamıyla ön kabullere, ortak kanılara, spontan sosyolojiye karşı hiç olmadığımız kadar tetikte olmalıyız. Geçtiğimiz yıllardaki derslerde yaptığım çözümlemeleri ve özellikle de sosyoloji ile devlet arasındaki ilişkilerin tarihsel çözümlemesini özetlemem gerekirse; devlete, bir devlet düşüncesi atfediyor olma riski taşıdığımızı belirtmiş ve düşüncelerimizin, toplumsal dünyayı onun aracılığıyla inşa ettiğimiz bilinç yapılarının ve devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamıştım. Yöntemsel bir refleksiyle, meslek icabı, yeni bir nesneyi her ele alışımında, yapmakta olduğum şey bana doğru gelmiştir ve devlet üzerine çalışmamda ilerledikçe, bu nesne üzerine düşünme konusunda bu denli zorlanmamızın –kelimelerimi tartarak konuşuyorum– onun neredeyse düşünülemez olmasından kaynaklandığı kanısına vardığımı söyleyebilirim. Şayet bu nesneye dair genel geçer laflar etmek çok kolaysa, bunun sebebi üzerinde çalışmamız gereken şeyin bize bir şekilde nüfuz etmiş olmasıdır. Kamusal alanı, kamu hizmeti dünyasını, çıkarırsızlık [*désintéressement*] değerlerinin resmen tanıdığı ve öznelerin çıkarırsızlıktan bir ölçüde çıkarlarının olduğu bir mekân olarak incelemeye çalışmıştım.¹

1 Çıkarırsızlık teması bir önceki yılın derslerinde (1988-89) ele alınmış ve “Un acte désintéressé est-il possible?” [Çıkarırsız eylem mümkün müdür?] makalesinde tekrar ele alınmıştı. Bkz. *Raisons Pratiques. Sur la Théorie de l'Action* içinde, Seul, Paris, 1994, s. 147-173 [Pratik Nedenler. Eylem Kuramı Üzerine, 2006 (İkinci Baskı), Hil Yayınları, çev. Hülya Uğur Tanrıöver]; ayrıca bkz. Pierre Bourdieu, “L'intérêt du sociologie”, *Choses Dites* içinde, Minuit, Paris, 1987, s. 124-131 [Seçilmiş Metinler, 2013, Heretik Yayıncılık, çev. Levent Ünsaldı].